

174., Tiszanána uo.), Reesét (Jászberény uo. 175.) és a biharmegyei Szerepet (Püspökladány uo. 176.) is.

Bár Kóly kisközség (Bihar m. székhelyházi járásában) Szalontától kb. 70 km-nyire van, az eddigiek alapján bátran állíthatjuk, hogy ARANY a szalontai vagy a szalontavidéki népnévből vette Kólyt, mint a világ közepét. (A nagy távolságra vő. az Orosházán járatos szólást: Tápé a világ közepe.)

Kelemen József.

Dutyi.

E szavunk, melyet tudvalevőleg az 'áristom, kóter, rendőrségi fogda' fogalmának tréfás megnevezésére használunk, ma köznyelvi szó ugyan, de eredetileg tájszó volt (l. MTsz.). Magyarázatára először az a gondolat merült fel (Nyr. XXXIV, 279), hogy nem egyéb mint „az oláh *dute*. (**duc-te*), menj!” szó, tréfásan főnévül használva“, s ez alaktani szempontból el is volna fogadható, csak hogy az oláh szónak „menj!” jelentéséből se-hogy sem volna érthető a magyar szónak 'áristom, kóter, rendőrségi fogda' jelentése. És különben is ellentmond e szó oláh eredetének az a körülmény, hogy Veszprém és Zala megyében is használatos. Oláh eredetű tájszavaink közül ugyanis egyetlen egy sem terjedt el ilyen messzire. Az EtSz. szerkesztői el is vetették ezt a magyarázatot, csak hogy az ő magyarázatuk, mellyel ezt a régebbit helyettesítették, hogy: „A német eredetű *dunkli* (< baj-osztr. *dunklé*, *düinklé* 'die dunkelheit'...) tréfás átalakítása“ nézetem szerint éppen olyan elfogadhatatlan. Ebben először is már magának a (nyilván katona-nyelvi eredetű) magyar *dunkli* szónak a származtatása is téves, mert ez nem a hazai németségünk nyelvében teljesen ismeretlen, tehát a magyarság előtt is teljesen ismeretlen 'dunkelheit' jelentésű állítólagos német *dunklé*-nak az átvétele, hanem a volt közös hadseregbeli *dunkl-arrest* műszónak a rövidítése. De ettől egészen el is tekintve: egy szó tréfás átalakításának olyanféle módjára, mint amilyen a feltételezett *dunkli* > *dutyi* változás volna, én egyetlen egy példát sem tudnék idézni, és valószínűleg más sem tudna ilyet.

Dutyi szavunk eredetének helyes magyarázatát akkor találtam meg, mikor a N. és Ny. legutóbbi füzetében (VII, 56) elolvastam *Zoltai Lajos*nak azt a közlését, hogy Debrecenben a XVIII. sz.-ban a kamaraféle kisebb helyiséget *duttyán*-nak

nevezték,¹ s hogy ott a *dutyi* szónak a jelentése ma 'kézi kamarának, hálóhelyiségnek használt kicsiny, szűk, s főként nem eléggé világos, tehát sötét helyiség'. Ezen adatok alapján ugyanis egészen kétségtelen először is az, hogy köznyelvi *dutyi* szavunk nem egyéb, mint ennek a tájnyelvi *dutyi* szónak tréfás vagy euphemisticus alkalmazása a (szintén szűk és sötét) rendőrségi fogda megjelölésére, másodszer pedig az, hogy ez a tájnyelvi *dutyi* szó nem egyéb, mint a 'kamaraféle kisebb helyiség' jelentésű *duttyán* szónak becéző származéka. A beczésnek egyik gyakori módja ugyanis az, hogy a szó hangsorát megcsonkítjuk (első magánhangzóját, ha ez hosszú volt, esetleg még is rövidítjük) s ehhez a megcsonkított alakjához aztán valamely kicsinyítő képzőt teszünk. Pl. (az ilyen módon keletkezett nagyszámú becéző személyneveket most teljesen mellőzve) *anya*: *anyi*, *anyü* (*anyuci*, *anyuka*, *anyus*, *anyuska*), *apa*: *apü*, *apu* (*apuci* stb.) *atya*: *atyuska*, *bátya*: *bátyó*, *bácsi*, *bárány*: *bari* (*barika*), *barka* 'julus, kätzchen' (> *berke*), *bolsévista*: *bolsi*, *borjú*: *boci*, tót *budár* 'doaca, labrina': *buda*, *budi*, *bugyogó*: *bugyi*, R. *cipellő*: *cipő*, N. *cipők*, tót *filek*: *filkó*, *gáborján* 'gébics-féle madár': N. *gabos*, ital. *itóka*, *kutya*: *kuszi*, *madár*: N. *madács* (innen a *Madács* esn.), *mozgóképszínház*: *mozi*, *néne*: *néni*, N. *nénke* (> N. *ninka*), N. *nenő*, N. *nenüs*, *nyúl*: *nyuszi*, *ravasz*: **rayka* (> *róka*), *szőke*: *szöszi*. Ugyanígyen viszony van *duttyán* és *dutyi* között is.

Ami a *dutyi* alapszavát, a *duttyán* tájszót illeti, ennek származtatásában sem adhatok igazat az EtSz. szerkesztőinek. Szerintük ugyanis ez a 'taberna, laden' jelentésű szerb *dućan* átvétele volna, ez utóbbi pedig az oszm.-arab *dükán*-é. A szerb *ć*-nek azonban a magyarban rövid *ty* felel meg, nem pedig hosszú. Vö. pl. szerb *gaće* > magyar *gatya*, s így *ko. oće veće* 'ki akar többet' (t. i. adni) > *kótyavetye*, *kuća* > R. *kútya* 'tugurium, hütte', *praća* > R. *paritya* (> *parittyá*, ennek *i* hangjáról l. *Horger*: FMF. XII, 297), *pića* > N. *pötye* > *pötye* 'lisztpép, dercepuliszka', *sreća* > N. *szeretya* 'szerencse'. Ezzel szemben két magánhangzó között álló (bármely eredetű) *kj*-ből igenis hosszú *ty* fejlődött nyelvünkben. Pl. R. *Berëkjó* > *Berëtyjó*,

¹ Hallgatóim közlései szerint ezt a szót Szegeden is ismerik, továbbá Horgoson, Dőrozmán, Kiszomborban és Orosházán, de e helyeken ma mindenütt 'laci-konyha' vagy 'vásári kocsmá' a jelentése, pontosabban: 'országos vásárok alkalmával a vásártéren felállított deszkabodé vagy pönyvasátor, melyben levest főznek, húst sütnék és legtöbbször bort is mérnek'.

oszm.-tör. *tekje* 'kolostor' > *Tettye* (Pécs mellett). Ezért hosszú *ty* hangja miatt *duttyán* szavunkról is azt hiszem, hogy nem a szerb *dućan*, hanem az oszm.-tör. *dukjam* (< arab *dük'an*) átvétele. (Ugyanebből való a szerb *dućan*-on kívül a 'bolthelyiség' jelentésű oláh *dukjan* ~ *dughiană* is).

Horger Antal.

Kérelem a népies növény- és állatnevek gyűjtésére.

Az Országos Néptanulmányi Egyesület és a Magyar Nyelvőr megbízta Beke Ödön ismert nyelvtudóst a magyar növény- és állatnevek etimológiai szótárának kidolgozásával, s ő már föl is dolgozta a régi és népies nyelvanyag nyomtatásban megjelent részét. Munkaközben azonban kiderült, hogy sok területről egyáltalán nincs, vagy alig van megbízható anyaggyűjtés, azért szükségesnek tartjuk, az egész ország területére kiterjeszkedő gyűjtésnek a megindulását. Kérjük tehát, szíveskedjék följegyezni, hogy azon a vidéken, hogy nevezi a nép az egyes növényeket és állatokat. Minden név följegyzése fontos, még a legközönségesebbeké is, így a kerti és mezei, valamint erdei növények, fák, csérjék, gombák, az állatok közül az emlősök, madarak, halak, bogarak stb. nevei. Mindenütt följegyzendő a falu, puszta (megye) és város neve és a kiejtés is megjelölendő. Nélkülözhetetlen az illető növény és állat tudományos meghatározása, s amennyiben ez nehézségekbe ütközik, szakembert kell erre vonatkozólag megkérdezni. Növényeket (szár, levél és virág) legjobb a névvel együtt gyűjteni, a meghatározást megfelelő szaktudósokkal végeztetjük el. A neveken kívül érdemes följegyezni a növényekhez és állatokhoz fűződő néphitét, babonákat, orvosló erőt, szokásokat, játékokat, mondókákat és versikéket, sőt a gyermekek adta neveiket is, mert sokszor ezek fontos fölvilágosítást adnak a nevek eredetére nézve. A gyűjtés minél nagyobb mértékben való megindítása rendkívül fontos a nyelvtudományon kívül a néprajzra és a természettudományokra nézve. Az adatokat szíveskedjék a következő címre küldeni: dr. Beke Ödön reálgimn. tanár, Budapest, VII., Rottenbiller u. 35. IV/26.

Szíves közreműködését előre is hálásan köszöni az

Országos Néptanulmányi Egyesület
és a Magyar Nyelvőr szerkesztősége.